

UMEÅ UNIVERSITET

Kulturdepartementet
Ku.remissvar@regeringskansliet.se

Yttrande över Sametingets förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken

Regeringen har anmodat Umeå universitet att yttra sig över Sametingets förslag till *Handlingsprogram för bevarande av de samiska språken*. Den Humanistiska fakulteten har fått uppdraget att besvara remissen och dekan har fastställt yttrandet. I beredningen av yttrandet har Institutionen för språkstudier samt Vårdduo – centrum för samisk forskning inbjudits att lämna synpunkter på förslaget.

Förslaget har behandlats parallellt med Institutet för språk och folkminners förslag till *Handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli och romska* (Dnr Ku2020-01900/FS 1.5-2572-20) som även tjänat som jämförelsematerial.

Övergripande synpunkter

Att ett samlat handlingsprogram för bevarande av de samiska språken tas fram och fastställs är mycket positivt. När de övergripande målen har formulerats kan de ligga till grund för planering av de åtgärder som behövs för att nå målen. Det kan också tydliggöra olika aktörers roll i den komplexa helheten. Det förslag som nu presenterats uppvisar tyvärr strukturella och även innehållsliga brister.

Förslaget är indelat i en *Inledning* där en bakgrund till arbetet tecknas på fyra sidor. Huvuddelen av dokumentet utgörs av *Åtgärdsförslag* på c:a 75 sidor. Under sex tematiska rubriker beskrivs nuläget och förslag på åtgärder inom olika delar av samhället. I denna del av förslaget ingår också vardera ett kapitel om uppföljning av handlingsprogrammet, samråd och dialog samt Konsekvensbeskrivning och kostnadsberäkning. Kostnadsberäkningen har summerats för varje delområde men kostnaderna för de enskilda förslagen har inte särredovisats vilket gör det svårt att bedöma rimligheten.

Som jämförelse omfattar förslaget till handlingsprogram från Institutet för språk och folkminnen 50 sidor. Till handlingsprogrammet finns tre bilagor: 1. *Språkrevitalisering i teori och praktik* (24 s.), 2. *Kunskapsöversikt och lägesbeskrivning* (44 s.) och 3. *Sammanställning av förslag inklusive kostnadsuppskattning och tidsplan* (12 s.).

En viktig skillnad mellan de två förslagen gäller strukturen i texten. I förslaget från Institutet för språk och folkminnen, som också behandlar sex tematiska områden, inleds varje delkapitel med en samlad nulägesbeskrivning. I nästa steg formuleras ett långsiktigt mål och som ett tredje steg

UMEÅ UNIVERSITET

förslag på konkreta åtgärder inkl. förslag på vilken organisation/myndighet som bör få vilket uppdrag.

Vi hade önskat att förslaget från Sametinget hade haft en liknande struktur: nulägesbeskrivning – mål – förslag på åtgärder. Här struktureras texten i stället utifrån åtgärder. Detta leder till upprepningar som tynger texten vilket i sin tur leder till att skälen till de föreslagna åtgärderna ibland skymms och texten blir otydlig. I de flesta fall är åtgärdsförslagen utformade som uppmaningar. Det är inte alltid klart vem som uppmanar vem att utföra förslagen.

Ytterligare ett problem i förslaget från Sametinget är att de föreslagna åtgärderna ibland är mycket konkreta. I avsnittet om förskolan beskrivs till exempel vilka arbetssätt som ska bilda grunden för arbetet i förskolan (se till exempel s. 44–45), vilka webbsidor och instagramkonton som ska användas (se s. 57). Denna grad av konkretion bör undvikas i ett långsiktigt handlingsprogram eftersom texten snart riskerar att uppfattas som inaktuell. Dessutom bör val av arbetssätt överlämnas till dem som har professionell kunskap inom ett område och inte föreskrivas av en myndighet.

Specifika synpunkter om utbildning

I detta avsnitt lämnar vi synpunkter på de delar av förslaget som rör utbildning, särskilt högskoleutbildning.

En obruten utbildningskedja

För revitalisering och bevarande är utbildning avgörande. Liksom Sametinget menar vi att den viktigaste frågan är att få till en ”fungerande utbildningskedja” (kapitel 3;). Institutet för språk och folkminnen använder i sitt förslag till handlingsprogram beteckningen ”obruten utbildningskedja” vilket är bättre eftersom den tydligt beskriver på vilket sätt kedjan ska fungera.

Den obrutna kedjan måste vara tydlig och obruten för dem som har samiska som modersmål. Det måste också vara möjligt för barn, ungdomar och vuxna som inte har samiska som modersmål att på flera ställen i kedjan börja lära sig språket. På alla nivåer i utbildningssystemet behövs både kurser för dem som vill ta nästa steg och för dem som är nybörjare. Handlingsprogrammet skulle vinna på att dessa dubbla spår skrivs fram tydligt.

Det långsiktiga målet bör vara att möjligheterna att utveckla sin samiska ska finnas oberoende av bostadsort, oberoende av hur långt man kommit och oberoende av ålder.

Umeå universitet tillstyrker de förslag i handlingsprogrammet som också presenterats i utredningen *Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering* (SOU 2017:91): de nationella minoritetsspråken ska vara ett eget ämne i hela grundskolan och gymnasiet och ge meritpoäng enligt samma regler som för moderna språk; när de erbjuds inom ramen för ämnet modersmål ska det finnas en garanterad undervisningstid; nybörjarkurser i språken ska erbjudas på gymnasiet; kravet på att språket ska vara umgängesspråk tas bort även för gymnasieskolan; tvåspråkig utbildning ska kunna erbjudas i alla språken under hela grundskolan. Utöver detta är det viktigt att utbudet av förskolor med samiska erbjuds också utanför förvaltningsområden. Även inom ramen för fritidshemmet bör pedagoger med kompetens i samiska finnas.

Så länge samiska bara är ett eget ämne i sameskolan medan det i andra skolformer hanteras som ämnet modersmål utan reglering av antalet undervisningstimmar ställer sig Umeå universitet

UMEÅ UNIVERSITET

tveksam till bruket av sameskolans kursplaner även i andra skolor. Dessa elever ges därmed sällan förutsättningar att nå kursmålen.

Lärarutbildning

För att utbildning ska kunna erbjudas behövs välutbildade lärare. År 2013 fick Umeå universitet ett särskilt uppdrag att ”utveckla och erbjuda ämneslärarutbildning”, dvs. en utbildning för lärare verksamma i grundskolans högstadium och gymnasieskolan. Umeå universitet fick också motsvarande uppdrag gällande meänkieli och andra lärosäten fick uppdrag kopplade till finska, jiddisch och romska. Dessa lärosäten föreslog år 2016 regeringen att examensordningen bör ändras så att ett nationellt modersmål kan ingå i en grundlärarexamen. I en promemoria från Utbildningsdepartementet (*Ökad kvalitet i lärarutbildningen och fler lärare i skolan* (U2021/00301)) som nu är ute på remiss föreslår regeringen i kap. 9 nu en sådan ändring.

Specifika synpunkter om 3.6 Högskola och universitet

Detta är det avsnitt som särskilt berör verksamheten vid Umeå universitet. Här tvingas vi dock konstatera att texten innehåller faktafel och att tolkningar görs. Avsnittet inleds därför med en beskrivning av regelverk för högre utbildning och de aktuella läget vid Umeå universitet.

Finansiering av högskoleutbildning

Generellt finansieras högskoleutbildning på grundnivå och avancerad nivå med en per capita-ersättning för varje registrerad helårsstudent och för varje poäng studerande klarar av. Beroende på utbildningsområde är denna ersättning olika hög. Alla språkämnen hör till den kategori med lägst ersättning (Hum-Sam). För de nationella minoritetsspråken får Umeå universitet dock en något högre ersättning (kategorin Övrigt). De aktuella beloppen framgår av regleringsbrev för aktuellt år (se <https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?rbid=21362>). Vid Umeå universitet görs en viss omfördelning av medel så att en viss förstärkning går till Institutionen för språkstudier.

Umeå universitet har sedan länge ett uppdrag att erbjuda utbildning i samiska. För detta erhåller universitetet ett bidrag som år 2021 uppgår till 571 tkr vilket motsvarar ungefär en halvtidstjänst med administration, lokaler osv.

Sedan år 2013 har Umeå universitet ett uppdrag att ”utveckla och erbjuda ämneslärarutbildning”, senare ”fortsätta uppbyggnaden av ämneslärarutbildning” i samiska. För detta erhåller universitetet ungefär 2 mnkr/år. Den snäva inriktningen på uppdraget har gjort det svårt att använda hela detta belopp, men det är ett viktigt bidrag till lärartjänster.

Anställningar

Reglerna för läraranställningar inom högskolan återfinns i Högskoleförordningen kap. 4. De lärarkategorier som nämns där är professor, lektor och biträdande lektor, dvs. lärare som avlagt doktorsexamen i relevant ämne. Utöver det kan lärosätet besluta att också anställa adjunkter. De senare måste i allmänhet ha avlagt en examen på avancerad nivå.

Sedan hösten 2020 består bemanningen i samiska språk av dessa tillsvidareanställningar:

lulesamiska: 0,5 adjunkt

nordsamiska: 0,8 lektor, 1 adjunkt

sydsamiska: 0,5 adjunkt

samiska: 0,8 professor (forskning om sydsamisk syntax)

UMEÅ UNIVERSITET

Utöver detta finns motsvarande 1,5 lektor i samiska studier.

Detta är en mycket sårbar bemanning med små möjligheter att klara av till exempel föräldraledighet och längre sjukskrivningsperioder eftersom lärare i ett samiskt språk inte kan överta undervisning i ett annat. Extern forskningsfinansiering kan då också leda till bemanningsproblem. Under de senaste åren har kurser i nordsamiska och samiska studier ställts in på grund av lärarbrist då det inte varit möjligt att rekrytera en vikarie – konkurrensen om det ytterst begränsade antal personer som avlagt doktorsexamen eller en magister-/masterexamen i relevant ämne och även besitter hög kompetens i aktuellt språk är mycket hård.

Lärarna har täta kontakter med det samiska samhället inte minst genom forskning. Samarbete kring både utbildning och forskning finns med universitet/högskolor både i Norge och Finland. Deltidsanställning vid ett annat nordiskt lärosäte förekommer också.

Umeå universitet tillstyrker förslag med en basbemanning som finansieras på annat sätt än genom så kallad studentpeng och uppdrag som gäller för ett år i taget.

Utbildningsutbud

Högskolan är den sista länken i den obrutna utbildningskedjan. I idealfallet går barnen/eleverna genom denna kedja från början till slut:

förskola → grundskola → gymnasieskolan → högskola

Antalet personer som avslutar ungdomsskolan med behörighet för akademiska studier i ett samiskt språk är ytterst litet och endast en bråkdel av dessa vill studera ett samiskt språk på högskolenivå. För att möjliggöra för intresserade att ägna sig åt akademiska studier i ett av språken erbjuder Umeå universitet nybörjarkurser i lule-, nord- och sydsamiska. Kurser i pite- och umesamiska erbjuds inte eftersom det här inte finns lärare med en lämplig examen. Inom ramen för en kandidatexamen i ett närliggande språk finns dock möjlighet att göra ett examensarbete där dessa språk undersöks.

För de samiska språken erbjuds kurser från nybörjarnivå upp till masternivå med start vartannat år. I samiska studier finns motsvarande kursutbud. Den fasta strukturen ska underlätta studieplaneringen för de studerande. När lärare för några år sedan fick extern forskningsfinansiering ställdes dock kurser in.

Ämneslärarutbildning – femårigt program eller ämnesstudier + KPU

Samtidigt som högskolan är sista länken i utbildningskedjan är den genom lärarutbildning en förutsättning för att förverkliga utbildningskedjan.

Umeå universitet har sedan 2013 ett uppdrag att erbjuda ämneslärarutbildning och har vid två tillfällen lyst ut en femårig utbildning med ingångsämnena samiska – en gång med inriktning nordsamiska, en gång med sydsamiska. Utbildningen med nordsamiska lockade ingen behörig sökande. Till varianten med sydsamiska fanns en behörig sökande som dock valde att inte påbörja utbildningen.

Det dåliga utfallet visar också att ett femårigt program inte är så lockande när man efter utbildningen kan hoppas få en anställning som ambulerande modersmåls lärare eller möjligen vid en sameskola med undervisning upp till åk 6.

UMEÅ UNIVERSITET

Numera hänvisas de som önskar bli lärare i samiska till Kompletterande pedagogisk utbildning (KPU). I denna ingår studier inom den så kallade utbildningsvetenskapliga kärnan (60 hp) samt verksamhetsförlagd utbildning (undervisningspraktik; 30 hp)¹. För att vara behörig för denna utbildning krävs 90 hp i aktuellt ämne. I normalfallet är denna utbildning som all annan utbildning och de studerande finansierar sina studier genom studiemedel och ev. förvärvsarbete. Under några år har dock en särskild satsning gjorts som riktats mot studerande med forskarutbildning. De som antagits till denna utbildning som genomförts med förhöjd studietakt (90 hp på 12 månader) har erhållit ett bidrag om 25 000 kr/månad. Den beskrivning som återfinns på s. 63 i dokument är alltså felaktig: behörighetskravet är 90 hp i aktuellt ämne och bidrag gällde bara en specifik grupp studerande.

Finansiering av högre studier

I förslaget till handlingsprogram diskuteras också en stipendieordning (s. 59–60). Umeå universitet anser också att det borde finnas möjlighet till finansiellt stöd för utbildning i nationella minoritetsspråk. Formerna för det bör utredas närmare.

Överbrygning till forskarutbildning

Inte minst vore det önskvärt att erbjuda någon form av finansiering av studier som leder till att fler uppnår behörighet för forskarutbildning. Kravet för grundläggande behörighet för forskarutbildningar är 240 hp, varav 60 hp på avancerad nivå. I det samiska samhället, t.ex. inom utbildningsområdet, finns personer som har en äldre lärarexamen och som är intresserade av forskarutbildning, men att finansiera ett års heltidsstudier med studiemedel kan vara ett hinder.

Läraryrkesutbildning

Förutom grundläggande lärarutbildning och möjlighet att avlägga lärarexamina för olika delar av utbildningssystemet är det angeläget att bygga upp ett system med fortbildning för verksamma lärare som undervisar i samiska och om samiska förhållanden. Här behövs sannolikt både studier i och om språken² och i didaktik.

För år 2021 omfattar Umeå universitets specifika uppdrag både utbildning ("Umeå universitet ska varje läsår erbjuda utbildning i meänkieli och samiska. [...]") och ett vidare uppdrag:

Universitetet ska [...] bedriva utvecklingsarbete och utbildning på vetenskaplig grund, däribland med sikte på lärarutbildningar.

Arbetet ska främja undervisning i och på minoritetsspråken meänkieli och samiska i förskolan, grundskolan, gymnasieskolan och högskolan. [...]

(<https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/?rbid=21315>)

Detta vidgade uppdrag ger universitetet – tillsammans med andra aktörer – möjligheter att på ett verkningsfullt sätt bidra till revitalisering och bevarande av de samiska språken.

¹ Se förordning 2011:686, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2011686-om-kompletterande_sfs-2011-686.

² Sameskolstyrelsen skriver till exempel i sin årsredovisning s. 10 (<https://sameskolstyrelsen.se/sameskolstyrelsens-arsredovisning-for-2020-ar-inlamnad/>) att inte alla lärare vid sameskolan besitter sådan kompetens i samiska att det kan användas som arbetsspråk.

UMEÅ UNIVERSITET

Avslutningsvis vill Umeå universitet framföra att vi ser fram emot en strukturerad dialog om både forskning och utbildning med inte minst Sametinget. Vi hänvisar också till Umeå universitets yttrande gällande Sametingets förslag till forskningspolitiska strategi, se bilaga.

Yttrandet har fastställts av dekan Åsa Karlsson Sjögren efter föredragning av kanslichef Lena Högback.

Åsa Karlsson Sjögren
Dekan

Bilaga:

Umeå universitets yttrande gällande Sametingets forskningspolitiska strategi 2020-11-02
(FS 2020-1949)

Expedieras till

Ku.remissvar@regeringskansliet.se

Ku.csm@regeringskansliet.se

Registrator

Institutionen för språkstudier

Várdduo – centrum för samisk forskning.